

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Мая Любенова Чолакова

на

дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор”

по професионално направление 1.2. Педагогика (Социална педагогика)

на тема: КОМПЕТЕНЦИИ НА СОЦИАЛНИЯ ПЕДАГОГ ЗА РЕЗИЛИАНС
ПРИ РОДИТЕЛИ В РИСК ОТ РАЗДЯЛА С ДЕТЕТО СИ

с автор: Яна Петрова Станева

1. Представяне и анализ на дисертационния труд

За своя дисертационен труд Яна Станева е избрала тема, която е актуална, интересна и значима както за теорията на съвременната социална работа, така и за полето на професионалните интервенции.

Във формално отношение, дисертационният труд е разположен на 238 страници, които обхващат увод, три глави, изводи, препоръки, приноси, литература, приложения и списък с публикации по темата на дисертацията. Литературата съдържа 144 източника, от които 108 на кирилица и 36 на латиница.

В увода авторката мотивира избора на тема със своя дългогодишен опит като ръководител на социални услуги в общността, в рамките на който тя установява три, наречени от нея „парадокси“ на социалната практика в услугите. Наблюденията върху успешни случаи по превенция на изоставянето на деца, неуспешни случаи от гледна точка на устойчиво генерационно възпроизвеждане на зависимост от социална грижа и

подкрепа, и компетенциите на помагачия специалист са в основата на интереса на авторката към феномена и подхода резилианс в социално-педагогическата работа. Тя примирява различните становища относно спецификата в професионалната компетентност на социалния работник и социалния педагог, като използва паралелно и двата термина, което в крайна сметка е подход, релевантен на реалността. В увода Яна Станева представя концепцията и методологията на изследването, като прави това в ясен и конкретен порядък. Във формулираната от нея хипотеза се предполага връзката между наличието на резилианс у хора, ползващи социални услуги за семейства в риск, и професионалните компетенции на оказващите помощ, като сред тях е поставен акцент на „компетенциите на помагачия да изгражда професионална връзка с човека, на когото помага, и отношение на приемане и уважение, и изразяване на автентична афективност“ (с.11). Използвана е подходяща комбинация от методи, чрез които се реализират целта и задачите и се адресират хипотезата и изследователските въпроси.

В първата глава, посветена на същността на феномена и подхода „резилианс“, са представени значим брой дефиниции и интерпретации на понятието, които демонстрират неговите проявления. Авторката е съумяла да обособи акцентите в различните концептуализации, като е открила аргументи за своята теза, свързана с „търсенето“ на феномена резилианс у хора, преживели травматични събития, като следствие от връзката им с професионалистите в социалните услуги. Направен е добър обзор и задълбочен анализ на факторите за резилианс, като са представени схващанията на водещи изследователи в областта. В допълнение към това, са обсъдени качествата и характеристиките на „тьютора“ или „наставника на резилианс“ като манифестация на значимия друг или като външен защитен фактор с капацитет да конструира и реконструира „сюжета в живота на личността, преживяла травматично събитие“ (с. 33). В третия параграф на

първата глава авторката теоретизира върху критерии за резилианс, като се базира на различни дефиниции и концептуализации, част от тях вече представени в предишните параграфи, а в четвъртия параграф практически извежда набор от критерии, подходящи за емпиричното поручване, като се позовава на определени автори и идеи.

Втората глава въвежда темата за компетенциите, необходими за реализиране на подхода резилианс, като тръгва от разглеждането на социално-педагогическото помагане в контекста на реформите в социалната сфера. Прави се впечатляващ анализ на „еклектиката“ на резилианс подхода чрез представянето на идеи от различни предимно психологически и психотерапевтични школи и направления, стоящи в основата на помагането, от една страна, и на комплекса от нагласи, знания, умения и поведения, иначе казано, професионалната компетентност на социалния педагог или работник, от друга. В тази глава авторката демонстрира широка култура и успява да изведе онези аспекти, които оформят облика на ефективния специалист. Логиката на авторската концепция за изследването отново включва собствен избор на компетенции, които съставляват профила на социалния педагог/ работник, необходими за „подкрепа на резилианс у родители, ползващи социални услуги за превенция на изоставяне“ (с. 92).

Третата глава отразява същността на собственото емпирично изследване, което търси потвърждение на основната изследователска хипотеза, а именно, „че съществува връзка между компетенциите на помагачия да изразява отношение на приемане, уважение, автентична афективност и постигнат резилианс у клиентите на социални услуги за семейства в риск“ (с. 96). Формулирани са 8 задачи на емпиричното изследване, свързани с апробиране на рамка за оценка на резилианс при майки в риск от раздяла с децата им и валидиране на предварително посочените критерии, както и проучване на специфични характеристики на

професионалното помагане с тази уязвима група и сравнителен анализ на данни от качествено и количествено изследване.

Конкретните методи за събиране на емпирични данни включват индивидуално дълбочинно интервю с 30 жени, преминали през висок риск от изоставяне на децата си, и анкетно проучване със 70 професионалисти от социални услуги, насочени към превенция на изоставянето на деца в институции. За методологически контекст на дълбочинното интервю авторката е посочила „case study“ като изследователска стратегия, приложима към явления и процеси, които се нуждаят от задълбочено проучване и анализ в естествения контекст на реалния живот, какъвто безспорно е феноменът резилианс. Методите за обработка и анализ на данни от качествено и количествено изследване са съответно контент-анализ и статистически анализ чрез програмата SPSS. Авторката е обосновавала избора на методи и техники на базата на техните качества и приложимост в съответствие със замисъла и изискванията на конкретното изследване. Известно объркване създава описанието на дълбочинното интервю, което от една страна, цели да открие „критерии за резилианс, характеристики на факторите за резилианс и разбирането на помощта от специалистите през разказите на 30 жени“, а от друга страна, „критериите, факторите и индикаторите за резилианс са теоретично изведени“ (с. 102).

Резултатите от контент-анализа на интервютата са послужили за фокусиране на част от въпросите в анкетната карта. Респондентите в количественото проучване са подбрани по пет критерия. Добре би било авторката да поясни в какво се изразява връзката на специалистите с „първата целева група“, тоест, „родителите, ползващи социални услуги с цел превенция на изоставяне на децата“ – това са родителите, участници в интервютата, или други родители, потребители на услугите?

Технологията и организацията на провеждане на интервюто е описана в детайли. По същия начин, съвсем добросъвестно, са представени трудностите, които докторантката е срещнала по време на организацията на емпиричното изследване, и начините, по които се е справила с влиянието на субективните фактори както при събирането, така и при интерпретирането на данните. Избран е подход за анализ, при който авторката е кодирала отговорите на интервюираните лица съобразно предварително определени критерии и индикатори, като е идентифицирала характеристики, които описват същността на помагащото отношение при резилианс. Контент-анализът е извършен с необходимата грамотност и усърдие.

Чрез анкетата авторката търси валидиране на предварително изведените критерии и фактори за резилианс, както и на характеристиките на помагащото отношение, появили се в резултат на съдържателния анализ на данните от интервюта. След анализа и на анкетните данни, представени в проценти, логично е направен изводът, че по-голямата част от участниците в изследването потвърждават предварително зададените критерии и фактори. Някои съпоставки между групите изследвани лица, направени в хода на анализа, са неуместни. Като качествен метод, дълбочинното интервю не дава възможност за измерване и определяне на процентни съотношения. По отношение на количествените данни, би било полезно авторката да внесе яснота по въпроса защо отговори с различна тежест, като например, „да“ и „по-скоро да“ в едни случаи са интерпретирани съвкупно в полза на твърдението, а в други – не, както и да даде повече информация за съответните статистически анализи, на базата на които е установена взаимовръзка между определени променливи. Обобщенията от емпиричното проучване и изводите от цялостното изследване са в подкрепа на изследователската хипотеза.

Разбира се, че резултатите от подобна дисертационна разработка, която търси доказателства за ефективност, мотивирана както от научен интерес, така и от практически предизвикателства, би следвало да получат шанс за прилагане в професионалната практика, още повече, че анализът на анкетните данни показва „недостатъчното обмисляне на помощта през подхода резилианс“ (с. 164). Препоръките, които Яна Станева отправя във връзка с това, включват конкретни умения и нагласи, потвърдени чрез изследването, които биха допринесли за „преосмисляне на профила на компетенции на социалния работник“ (с. 177). В тази посока, смятам, че ангажирането с препоръки към обучението на персонала на съответните услуги би могло да се съчетае с един по-специфично и по-прецизно определен набор от знания, например.

2. Приноси и публикации:

Авторката е формулирала 8 приноса на своя дисертационен труд, които като цяло адекватно отразяват оригиналните аспекти на теоретико-емпиричното изследване, но някои от тях биха звучали по-солидно, ако се окрупнят и преформулират, а други нямат характер на принос, например, №3, който се отнася до констатация от теоретичен обзор. Според мен, сред най-сериозните постижения на изследването са: емпиричното потвърждаване на теоретично изведени конструкти, в това число апробирането и въвеждането на инструменти за оценка на резилианс; идентифицирането на ключови характеристики на феномена и факторите за резилианс при жени в риск от раздяла с децата им; установяването на връзка между специфични компетенции на социалния педагог/ работник и ефективността на интервенциите за подкрепа на резилианс в процеса на помагане.

Представени са 6 публикации по темата на дисертационния труд, от които 3 самостоятелни и 3 в съавторство с научния ръководител.

3. Авторефератът коректно отразява същността на докторантското изследване и добре описва съдържанието на отделните глави.
4. Критични бележки, въпроси и препоръки

Част от въпросите и критичните бележки се съдържат в представянето и анализа на дисертационния труд. Освен тях, би следвало да отбележа необходимостта от по-прецизно цитиране на източници и години в текста като цяло. Някои термини като „неологизъм“ (с. 57) не са адекватно употребени, а други, като „нау-действие“ (с.76) се нуждаят от обяснение. Разбира се, посочените тук бележки са по-скоро формални и не намаляват научните достойнства на дисертационния труд, който допринася към по-пълноценното разбиране на един сравнително нов и недостатъчно проучен проблем в теорията и методиката на социалната работа в България .

Заклучение: В заключение, считам, че дисертационният труд на Яна Станева притежава необходимите качества на научно изследване и предлагам на уважаемото жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Яна Петрова Станева по професионално направление 1.2. Педагогика (Социална педагогика).

17.05.2018 г.

доц. д-р Мая Чолакова